

de mooiste mythen en sagen uit de
MIDDELEEUWEN

Uitgeverij Verba

de hele Europese cultuur veranderd. De warmte die de noordelijke legenden van Odin en Thor kenmerkt, maakt in de middeleeuwse roman plaats voor koelere fantasieën. De spontaniteit wordt bij wijze van spreken vervangen door het geloof en de christelijke leer begint een belangrijke plaats in het dagelijks leven in te nemen. Alle niet-christenen worden beschouwd als Saracenen, volgelingen van Mohammed. Het is dan ook niet ongewoon dat een christen-ridder die tegen een mohammedaan vecht, de onderbrekingen in de strijd gebruikt om ingewikkelde theologische leerstellingen te verkondigen. Zijn vijand raakt vaak zo diep onder de indruk dat hij zich laat overtuigen, en als vrienden gaan ze uiteen.

De middeleeuwse romans zijn romans uit een overgangstijd. Het zijn niet louter legenden en ook geen betrouwbare geschiedverhalen. Ze vertolken het nieuwe geloof, maar zijn ook een voortzetting van de voorafgaande periode. Ze bieden taferelen van ridderlijk en christelijk leven, maar de helden stammen vaak uit een veel vroegere tijd en worden vervolgens met eigentijdse elementen gekleurd. Men zoekt ijverig naar de Heilige Graal, maar die zoektocht gaat meestal gepaard met magie en toverkunst.

De legenden zijn een afspiegeling van de tijd waarin ze zijn ontstaan. Ze vertonen dus ook typische gebreken uit die tijd. Ze missen in een bepaald opzicht helderheid en eenheid. De directheid en de eenvoud die de verhalen van Odin of Pallas kenmerken, vinden we niet terug in deze middeleeuwse verhalen. Godsdiensstige levensbeschouwingen waren nog in ontwikkeling, oude idealen maakten geleidelijk plaats voor nieuwe. De ridderschap kwam op. Zij hield meer in dan trouw aan een meester of inzet voor minder bedeeden. Zij kreeg een mystieke betekenis en stond voor een nimmer aflatend streven naar alles wat edel was. Toernooien waren niet alleen vechtpartijen, krijgstochten waren eerder bedoeld voor de innerlijke loutering dan voor persoonlijke roem. De bekering van een vijand gaf meer vreugde dan zijn nederlaag. Kortom, in veel opzichten was de mens toen in beweging. Het ene tijdperk liep ten einde, het andere was al in zicht.

De Amerikaanse filosoof Ralph Waldo Emerson heeft deze overgang goed gekarakteriseerd. De middeleeuwse fantasieën, aldus Emerson, zijn te beschouwen als een gemaskerde weergave van onderliggende ernst. Magie en tovermacht vertolken een

voorgevoel van de macht van de wetenschap. Snelle schoenen, scherpe zwaarden, het gebruik van elementen, de kracht van mineralen, zij staan voor het onbewuste streven van de ziel naar kennis en macht. De bovennatuurlijke dapperheid van de held, de eeuwige jeugd en dergelijke zijn pogingen van de mens om de aardse dingen dienstbaar te maken aan het bevredigen van verlangens.

Dat deze legenden zeer populair waren, blijkt wel uit het feit dat ze in vele verschillende manuscripten en varianten zijn overgeleverd. Ze waren bekend aan rijk en arm, dankzij de skalden, de barden, de troubadours, de minstrelen en minnezangers, die van kasteel naar hut, van herberg naar paleis trokken en overal een welkome gast waren. Als historisch beeld van de gewoonten, kleding, manieren en eigenaardigheden van het volk zijn de verhalen van onschatbare waarde, al moeten we beseffen dat de personages niet beschreven worden naar de tijd waarin ze leefden. De uitwerking is van latere datum dan de kern van het verhaal.

De gebeurtenissen die worden beschreven, zijn over het algemeen voorvallen in het leven van grote mannen. Vandaar de vele toernooien, gevechten, duels, feestmaaltijden en bruiloften die we in de legenden aantreffen. Kleine, onbekende gebeurtenissen hebben vaak een grotere invloed dan men denkt, maar vormen de verzwegen onderlaag van de gebeurtenissen.

De middeleeuwse helden, die half legendarisch, half historisch zijn, hebben een zeer reële betekenis. Ze staan voor de crisis waarin de Europese landen verkeerden. Als we de magische en mysterieuze aspecten wegdenken, zien we de gebeurtenissen in hun historische vorm. Deze weerspiegelen de veranderingen die de Europese culturen doormaakten om tot wetenschappelijk betrouwbare geschiedschrijving te komen. De overblijfselen van wat voorafging, geven ons nog heel veel vreugde.

1 Beowulf

De oudste literaire tekst van de talen die nu nog in Europa worden gesproken, is zonder twijfel het heldendicht 'Beowulf', dat we waarschijnlijk te danken hebben aan de Angelsaksen uit de tijd voordat ze Engeland binnenvielen. Het gedicht stamt waarschijnlijk uit de vijfde eeuw, maar het oudste handschrift waarin het is overgeleverd dateert uit de negende of tiende eeuw.

De komst van Schoof

Hrothgar, de koning van Denemarken, was een afstammeling van Odin en de derde heerser van de beroemde dynastie van de Skioldungs. Het was hun grootste roem dat ze afstamden van School, alias Skiold, de zoon van Odin, die ooit op een mysterieuze manier over zee naar hun kust was gekomen. Enthousiast dromde het volk samen om het wonderlijke kind te bekijken zoals het vredig en glimlachend in een boot lag, boven op een korenschoof en te midden van schitterende wapens en sieraden. Toevallig zochten de Denen in die tijd een koning. Ze beseften meteen dat Odin dit mysterieuze voorval had bedacht. Ze riepen het kind tot koning uit en voerden al zijn bevelen uit. Jaren verstreken en op een dag voelde Schoof dat hij niet lang meer zou leven. Hij werd zenuwachtig, riep zijn edelen bij elkaar en maakte bekend hoe hij hen zou verlaten. Op zijn verzoek maakten ze een boot voor hem klaar en overlaadden die met goud en sieraden. Toen de stervende koning zag dat de boot klaar was, strompelde hij erop en ging op een brandstapel liggen waaruit een korenschoof omhoogstak. Vervolgens dreef hij de wijde oceaan op en verdween net zo mysterieus als hij ooit gekomen was.

Het graf van koning Schoof

De bouw van Heorot

Vanwege zijn afkomst wekte het geen verbazing dat Hrothgar een machtig heerser werd en tijdens de vele oorlogen die hij voerde heel veel schatten wist te veroveren. Een deel van die schatten stak hij in de bouw van een schitterende hal die hij Heorot noemde. Daarin wilde hij zijn vrienden ontvangen en op lange winteravonden luisteren naar heldenzangen.

Het moest een hal voor drinkers worden, hoog en groot, zoals er nog nooit één gebouwd was. Hij zou er met koninklijke hand het goede schenken dat hem de hemel gaf.

Maandenlang was het kabaal van hamers en beitels te horen, want metselaars waren druk in de weer en plaatsten steen op steen. Op een dag was de hal klaar en werd het grote bouwwerk met veel feestvreugde onder de hele hofhouding geopend. Ter gelegenheid van de opening was er een overvloedig banket waarvoor alle edele ridders van het land waren uitgenodigd. Toen het feest afgelopen was en de gasten vertrokken waren, ging de lijfwacht van de koning in de hal liggen slapen.

De volgende ochtend kwamen bedienden de hal binnen om de bedden weg te halen. Ze schrokken hevig, want de vloer en de muren zaten onder het bloed en de ridders die er in volle wapenrusting hadden liggen slapen, waren spoorloos verdwenen. De schrik was extra groot omdat de lijfwacht bestond uit de tweeëndertig dapperste krijgers van de koning, die bekend stonden om hun onverschrokkenheid in het gevecht. Er was geen enkel teken dat hun mysterieuze verdwijning kon verklaren, behalve enkele enorme bloederige voetstappen. Die leidden van de hal rechtsteeks naar een bergmeer.

Grendel

Toen koning Hrothgar de voetstappen zag, wist hij meteen dat ze van Grendel waren, een afschuwelijk monster dat heel lang geleden door een tovenaer uit het land was verjaagd, maar nu kennelijk was teruggekomen om opnieuw vreselijke daden te verrichten.

Hij woonde in moerassen, nestelde aan plassen. In het verborgene woonde hij, in het land waar in de duisternis de wolven langs de heuvels trekken, langs plassen die misleiden of gehuld

in nevel uitmonden in een bergstroom.

Omdat Hrothgar te oud was geworden om een zwaard op te pakken, verklaarde hij dat hij een royale beloning zou geven aan degene die het volk van dit verschrikkelijke monster zou verlossen. De beloning was amper uitgelooft of de tien dapperste krijgers meldden zich vrijwillig om de komende nacht in de hal te blijven en Grendel te lijf te gaan als hij weer binnen zou dringen.

Het hof van Hygelac de Geate

Hoe dapper deze geoefende krijgers ook waren en hoe sterk hun veelgebruikte wapens ook waren, ze overleefden het niet. Een skald die zich had verstopt in een donkere hoek van de feestzaal, wist aan de razende Grendel te ontsnappen. Bevend vertelde hij hoe de moordpartij was verlopen, en vervolgens vluchtte hij naar het koninkrijk van de Geates, een ras dat later Jutes of Gothen werd genoemd.

Bij de Geates zong hij liederen voor koning Hygelac en zijn neef Beowulf ('Bijenjager'). Hij wist de spanning hoog op te voeren als hij vertelde hoe Grendel de hal binnendrong en de moedige krijgers zich vergeefs met al hun kracht verdedigden. Beowulf was een en al oor, geen woord ontsnapte aan zijn aandacht. Na de voordracht stelde hij aan de skald vele vragen. Hij vernam dat het monster nog steeds actief was en verklaarde vastberaden dat hij naar het rijk van koning Hrothgar zou gaan om het monster te bestrijden en zo mogelijk te doden. Beowulf gaf het bevel een schip op te tuigen en te bevoorraden. Toen zei hij: 'Ik wil langs de weg der zwanen de koning zoeken, de machtige koning, die helden nodig heeft.'

Beowulf en Breka

Beowulf was toen nog jong, maar hij was al beroemd geworden door zijn strijd tegen de Zweden. Hij had ook laten zien hoe sterk hij was tijdens een zwemwedstrijd met Breka, die tot het hof van zijn oom Hygelac behoorde. Ze waren samen in volle wapenrusting en met het zwaard in de hand van start gegaan en in het water gesprongen. Nadat ze vijf hele dagen in elkaars

Beowulf verklaart Grendel te zullen bestrijden

gezelschap hadden gezwommen, waren ze door een zware storm uit elkaar gedreven. Breka spoelde na een zware strijd met het water op de kust. Beowulf werd naar een paar scherpe rotsen gedreven, waar hij zich wanhopig aan vastklampte. Hij probeerde de woedende golven de baas te blijven en met zijn zwaard vijandige zeemeerminnen en andere zeemonsters van zich af te houden. De gekliefde lijken van deze vijanden dreven naar de kust, waar ze de verbazing wekten van iedereen die ze zag. Snel liepen de mensen naar Hygelac om hem te vertellen wat er gebeurde, maar de koning wist er geen verklaring voor te geven. Groot was uiteraard de vreugde toen Beowulf opeens verscheen en vertelde dat hij de monsters eigenhandig had gedood.

Omdat Breka als eerste aan land was gekomen, kreeg hij de prijs, maar Beowulf ontving uit handen van de koning diens kostbare zwaard, Nægeling, en gaf hem openlijk complimenten voor zijn dapperheid.

Beowulf per schip naar Denemarken

Omdat Beowulf met succes de zeemonsters in de bruisende branding had bestreden, hoopte hij met evenveel succes Grendel te lijf te kunnen. Hij koos veertien mannen uit en voer met hen naar Denemarken. De Deense kustwacht hield hem voor een vijand en nam hem onder schot, maar toen Beowulf zei waarvoor hij kwam, werden hij en zijn mannen hartelijk welkom geheten.

De krijgers liepen in een opgewekte stemming naar Heorot en werden daar gastvrij onthaald door koning Hrothgar.

Beowulf sprak tot de koning: 'Heerser van de Scyldings, bevriende koning van het volk, ik kom van zover, dat ik slechts met hulp van mijn mannen Heorot wil bevrijden.'

De koning probeerde Beowulf zijn riskante onderneming uit het hoofd te praten, maar dat had geen zin, want Beowulf was vastbesloten zijn plan uit te voeren.

Na een overvloedige maaltijd, waarbij de mede rijkelijk vloeyde, gingen Hrothgar en zijn volgelingen in bedroefde stemming weg. Ze vreesden dat ze de vreemde, dappere krijgers, die in Heorot achterbleven, nooit meer zouden zien.

De koning was nog niet weg of Beowulf gaf zijn mannen opdracht te gaan slapen; hij zelf zou de wacht houden. Zijn